

Glimt af luftværnsartilleriet indsats i neutralitetsforsvaret 1939-40

Indledning

Som kilde til belysning af hvorledes luftværnsartilleriet var organiseret og virkede, har jeg brugt bogen 9. *April*, som i uddrag af breve fra soldater beskriver begivenhederne op til og på selve dagen den 9. april 1940. Jeg har udeladt de naturligt meget følelsesladede dele af beretningerne.

Luftforsvaret af Sønderjylland

Gruppe	Bevæbning
Esbjerg-gruppen (3. Batteri)	3 stk. 75 mm luftværnskanon 3 stk. 20 mm maskinkanon 1 lyskastergruppe
Løgumkloster-gruppen	3 stk. 75 mm luftværnskanon 3 stk. 20 mm maskinkanon 1 lyskastergruppe
Rødekre-gruppen	2 stk. 75 mm luftværnskanon 3 stk. 20 mm maskinkanon (motoriserede) 1) 1 lyskastergruppe

Heraf fremgår, at der i Sønderjylland var opstillet i alt otte 75 mm luftværnskanoner samt ni 20 mm maskinkanoner, hvoraf mindst tre var monteret på lastvogne.

Luftforsvaret var organiseret i tre grupper (batterier), som blev benævnt efter deres fysiske lokalisering:

Stab/14. Artilleriafdeling (oberstløjtnant L.T. Kongstorp) var placeret i Rødekro.

Ingen af grupperne rådede over egne køretøjer til transport af 75 mm luftværnskanoner og ammunition, hvorved flytning kun var mulig ved hjælp af lejede køretøjer. [2\)](#)

Det er ikke nævnt, hvorvidt ildlederapparater samt lys- og lyttemateriel blev flyttet ved hjælp af militære eller civile køretøjer.

Tiden før 9. april

Luftværnsbatterierne blev opstillet i Sønderjylland i september 1939 med opgave at håndhæve dansk neutralitet og markere dansk højhedsområde.

Neutraliteten blev håndhævet ved at affyre løse varselsskud mod fremmede flyvemaskiner, der søgte at trænge ind over dansk territorium.

Batterierne skulle være skudklare til enhver tid - såvel dag som nat. Denne tjeneste har givet været enerverende og forholdene blev helt givet ikke bedre af, at vinteren 1939 var usædvanlig streng, til tider med temperaturer ned til minus 30°.

Den 8. april bliver batterierne forberedt på eventuelt at forlade deres stillinger [3\)](#) - med en times varsel - og skarp ammunition bliver udleveret.

Om aftenen bliver batterierne sat i alarmberedskab. Samtidig gives der instruktion om, at der ikke måtte lyses med lyskasterne, såfremt der i løbet af natten kom fremmede flyvemaskiner!

Hændelserne den 9. april

Esbjerg-gruppen

Ved femtiden observeres fremmede flyvemaskiner under indflyvning var sydvest, med retning mod Esbjerg flyveplads. Mens maskinerne flyver over Esbjerg skyder batteriet et løst varselsskud. Straks herefter konstaterer man, at flyvemaskinerne er tyske. Da batteriet føler sig truet, afgives fem skarpe 75 mm skud - tre varselsskud og to rettet mod maskinerne.

Et af skuddene lå godt i forhold til flyvemaskinerne, og fra batteriet observeres, at der slog ild ud af maskinen, som derefter under uregelmæssig flyvning forsvandt i disen. Sandsynligheden for træfning i dette tilfælde synes ikke udelukket!

Efter at have underrettet Jydske Division om hændelserne, får batteriet ordre til at prodse på og marchere til terrænet om St. Grundet (nord for Vejle). De lejede køretøjer bliver rekvireret, og sikret af batteriets 20 mm maskinkanoner og rekylgeværer prodser man på - først 75 mm kanonerne, så maskinkanonerne og til sidst rekylgevæerne.

Under påprodsningen beskydes batteriet af tyske flyvemaskiner og batteriet besvarer straks ilden. Under et dyk flyver en af de fjendtlige maskiner direkte ned mod en af maskinkanonerne. Et sandt haglvejr af lyssporprojektiler går tilsyneladende direkte ind i kroppen, hvorefter maskinen trækker sig ud af kampen og forsvinder.

Batteriet får nu ordre til ikke at yde modstand mod de tyske tropper.

Batteriet formeres i tre kolonner: kampbatteriet, ammunitionsvognene og trænet. Kampbatteriet forlader stillingen først og sikres i teten og køen af kolonnen af 20 mm maskinkanoner. Kolonnerne formeres med flyvermachdybde (stor afstand mellem køretøjerne). Under marchen mod Vejle overflyves batteriet ofte af fjendtlige flyvere og flere gange standser man i flyverskjul. Uden for Vejle samler batteriet op og en oberstløjtnant af infanteriet orienterer batteriet om kapitulationen.

Batteriet rykker videre til Grejsdalen, hvor det går i flyverskjul, sikret af 20 mm maskinkanoner og rekylgeværer. Batterichefen orienterer mandskabet om kapitulationen. Batteriet rykker herefter, på afdelingschefens befaling, til Århus, hvor man går i kvarter.

Løgumkloster-gruppen

Klokken 04.30 modtager vagthavende officer melding fra søgelyskasterstillingen, om at der fra lytteapparatet er hørt stærk larm fra flymotorer i retning øen Sild.

Klokken 05.15 overflyves batteriet af en tysk jagermaskine i en afstand af 2.500 meter. Maskinen blev beskudt 4) med en 75 mm luftværnskanon. Skuddene rammer ikke, men jager maskinen væk. Batterichefen, som blev vækket af skuddene, befaler batteriet at holde inde. Vagthavende er ikke specielt tilfreds med denne ordre og mener, at han med det næste skud ville have været i stand til at skyde maskinen ned.

Området overflyves af en stor mængde tyske flyvemaskiner. Batteriet føler sig truet af en tysk bombemaskine, som beskydes af de tre 20 mm maskinkanoner. Der observeres træffere, idet det ser ud som om, at lyssporene slukkedes, da de ramte maskinens bagkrop. Herefter forsvandt bombemaskinen i et dyk bag Vognehøjsplateauet. I alt afgav maskinkanonerne 128 skud. Vagthavende taler dagen efter med en tysk patrulje, som oplyser, at maskinen efterfølgende måtte nødlande ved Skærbæk.

Batterichefen befaler endnu en gang "Hold inde!" og melder om det passerede til afdelingsstaben. Herfra modtages befaling til at standse kamphandlingerne, idet neutralitetsopgaven er løst.

Omkring 06.30 tilgår de lejede køretøjer og man gør klar til afmarch. Denne kunne være gennemført en time efter påbegyndelsen, men i mellemtiden er batteriet blevet omringet af tyske panservogne. Batteriet frigives ved middagstid, men får besked på, at march nordpå først kan forventes sent på dagen, på grund af de talrige tyske kolonner, som optog vejene.

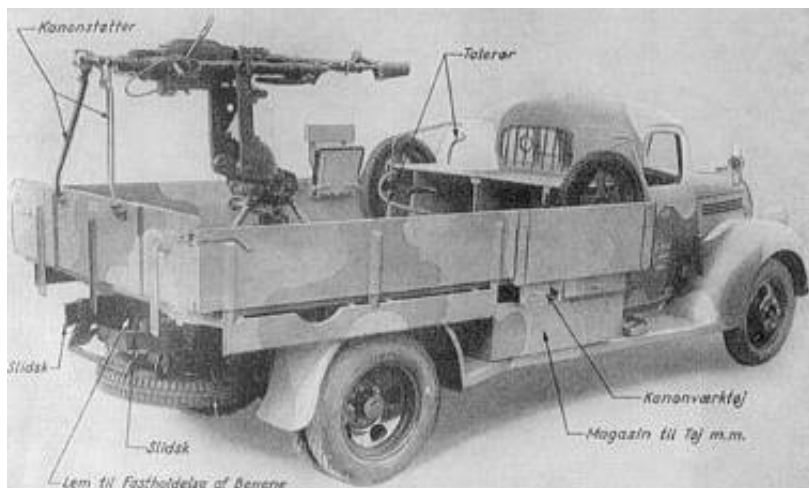
Endvidere nævnes det i beretningerne, at lyskasteren på vej til Gram blev beskudt af en tysk jagermaskine, som dog ikke ramte.

Røde kro-gruppen

I modsætning til de to øvrige grupper så kom Røde kro-gruppen ikke i kamp. Til gengæld fik dele af batteriet en meget anderledes opgave end de to øvrige grupper.

Hændelserne er generelt som ved de to øvrige grupper, men batteriet bliver ikke angrebet. Flyverne holder sig generelt på kanten af batteriets skudfelt. Man melder om flyaktiviteten til afdelingsstaben og får befaling om ikke at åbne ild.

Da de lejede køretøjer ankommer, befales "Prods på!" og batteriet går i gang med at læsse køretøjerne.

Samtidig befaler afdelingschefen to af batteriets motoriserede 20 mm maskinkanoner sendt frem som panservognsspærringer.

Den ene kanon (med en sekondløjtnant og 3 menige) skulle gå i stilling 1,5 kilometer syd for Røde kro, mens den anden (med en underkorporal og 3 menige) befales i stilling 4 kilometer sydøst for Røde kro.

Stillingerne skulle holdes til det yderste og måtte kun forlades efter nærmere ordre. Ikke nogen behagelig opgave, specielt da man kun rådede over lysspor til brug mod flyvemaskiner, og ikke de panserpatroner, som var nødvendige til effektivt at løse den stillede opgave.

Sekondløjtnant Christoffersen går i stilling på Oksevejen syd for Røde kro og lader et antal vejspærringer etablere. En vogn, en del harver anbragt med tænderne opad samt to telefonpæle omviklet med pigtråd bliver placeret på vejen; samtlige materialer måtte ejerne afgive trods protester.

Underkorporal Hansen går i stilling cirka 1 kilometer nord for Aabenraa, men her er der ikke, bortset fra selve kanonvognen, materialer til vejspærring.

I det tidsrum, hvor de to kanondelinger holdt deres stillinger, viste sig ingen fjender.

På det tidspunkt, hvor afdelingschefen befalede maskinkanonerne i stilling, befandt tyske styrker sig i Aabenraa og Kliplev, og han havde ikke regnet med at se enhederne igen. Hertil tilføjes: "Mandskabet havde sikkert heller ikke regnet med den mulighed, men alligevel har jeg aldrig set gladere ansigter end hos dem, skønt de viste, at det eventuelt ville gælde deres liv."

Klokken 07.00 er batteriet klar til afmarch mod Vejle. Vognene kunne ikke rumme alt, hvorfor noget løs 75 mm ammunition, køkkengrej, tæpper og mundering med mere måtte efterlades. Batteriet begiver sig nordpå men bliver stoppet i Jels Kro af Politiet. Ved kontakt til politimesteren får vagthavende officer læst regeringens beslutning om kapitulation op. Resten af marchen foregik ad biveje, idet alle hovedveje var fyldt med tyske kolonner.

Afslutning

Under de givne vilkår, så er det min opfattelse af også luftværnsartilleristerne gjorde, hvad de kunne denne dag. Det er vigtigt at huske på, at soldaternes opgave var at markere dansk neutralitet og territorium, og ikke at forhindre et angreb på Danmark.

Så vidt jeg kan vurdere, så har materiellet været effektivt og soldaternes uddannelse god. Med relativt få skud lykkedes det at tilføje de angribende flyvemaskiner træffere, som dels tvang nogle af maskinerne væk dels gjorde nogle ukampdygtige.

Kilder

1. *9. April - Skildret i breve fra danske soldater* samlet og udgivet af Arne Stevns, Steen Hasselbalchs Forlag, 1940.
2. *The Armed Forces of World War II - Uniforms, Insignia and Organisation* af Andrew Mollo, Military Press, New York 1987, ISBN 0-517-54478-4.
3. *Gardehusarkasernen den 29. august 1943* af Anders D. Henriksen, Udgivet med støtte af Våbenhistorisk Selskab på Forlaget Devantier, Næstved 1993, ISBN 87-984530-0-9.

Kortet på side 1 er gengivet efter *Kraks Bykort 2 - 21 byer på øerne*, Kraks Forlag, 1975.

Per Finsted

Supplement

Et uddrag af artiklen Træk af Luftværnsartilleriets historie fra Dansk Artilleritidsskrift, 5. hefte, oktober 1982, dækkende perioden 1932-1951, er kommet i min besiddelse efter at jeg skrev papiret Glimt af luftværnsartilleriet indsats i neutralitetsforsvaret 1939-40. Artiklen belyser yderligere indsatsen i neutralitetsforsvaret således:

Sønderjysk Luftforsvarskommando

Den 10. september 1939 fik 14. Artilleriafdeling i Århus, som den første enhed af hæren, ordre til at etablere neutralitetsbevogtning i Jylland, idet der beordredes oprettet et "Sønderjysk Luftforsvarskommando", med afdelingschef/14. Artilleriafdeling, oberstløjtnant L.T. Kongstorp som chef.

Kommandoet bestod af 3 batterier (luftværnsgrupper), hvoraf 14. Artilleriafdeling opstillede de to, mens 10. og 13. Artilleriafdeling afgav personel - og materiel - til det tredje. Grupperne ved Esbjerg og Rødekro kom fra 14. Artilleriafdeling.

Det må således også fastslås, at kommandoets lys- og lyttemateriel disponerede over de organisatoriske køretøjer, der var nødvendige for materiellets funktion - kraftvogne blandt andet. Denne passus er indføjet i papirets tekst, som bortset fra nærværende supplement, og et par korrigerede skrivefejl, er identisk med 1. udgave.

Den direkte anledning til opstillingen af kommandoet var en fejlagtig nedkastning af bomber over havneområdet i Esbjerg den 4. september 1939, hvor en engelsk maskine ved et uheld kastede en bombe, hvorved menneskeliv gik tabt, og en beboelsesejendom blev ødelagt.

Af 14. Artilleriafdelings "Dagbog" fremgår, at grupperne blev overfløjet 10 gange, hvor der blev afgivet varselsskud, løse såvel som skarpe. I alt blev der afgivet 22 løse og 44 skarpe skud med 75 mm luftværnskanon L/49 Model 1932.

Esbjerg-gruppen blev den 18. marts 1940, klokken 20.27, overfløjet af en 4-motors maskine af ukendt nationalitet. Maskinen blev fanget af lyskasteren og afgav en maskingeværssalve mod batteriet.

Den 8. og 9. april 1940

Yderligere fremgår, at der i løbet af 8. april 1940 tilgik ordrer om at rekognoscere de stillinger, som batterierne skulle indtage ved mobilisering: 1. Batteri nord for Haderslev, 2. Batteri nord for Kolding og 3. Batteri ved Erritsø, dækkende Lillebæltsbroen og Fredericia.

Da Rødekro-gruppen stoppes i Jels, meddeler en politibetjent, at politimesteren i Toftlund har udstedt forbud mod, at danske kolonner rykker længere mod nord end til Jels. Man informerer politibetjenten om, at afdelingen desværre ikke kan tage hensyn til dette forbud, og marchen fortsættes. Klokken 10.00 i Vejen fik afdelingen Jydske Divisions befaling om ikke at yde modstand samt at den skulle gå i

- 1) *Om formiddagen den 8. april 1940 var der tilgået Rødekro-gruppen tre vogne med påmonteret "fodplade" til maskin-kanonerne; disse blev straks påmonteret og opstillet i batteristillingen klar til skud.*
- 2) *Brevene efterlader klart det indtryk, at denne udskrivningstjeneste var effektivt organiseret og at vognene blev leveret, straks de blev rekvireret. Den største ulempe for soldaterne var, at vognene var i alle regnbuens farver, hvorved batterierne på march mere lignede et cirkusoptog end en militær kolonne - et syn som civile borgere ikke undlod at kommentere, mens soldaterne selv prøvede at ignorere forholdet.*
- 3) *Planen var, at batterierne skulle rykke nordpå, for at indgå i den stilling, som Jydske Division ville oprette i Vejle Å-dalen.*
- 4) *Bogens to beretninger om Løgumkloster-gruppens indsats divergerer i antallet af skud fra 75 mm luftværnskanonen - batterichefens brev taler om seks skud, mens vagthavendes siger tre skud.*